

פרק היו בודקין

מתניתין

היטב". [רמב"ם הלכות עדות א ד].

היו בודקין אותן את העדים, דהיינו כל אחד ואחד בפני עצמו, זה שלא בפני זה, ותחילה את הגדול שבהם, כמו שלמדנו בבדיקת עדי ממון⁽¹⁾.

בשבע "חקירות"⁽²⁾ אלו:

א. באיזו שבוע של היובל⁽³⁾ עבר הנידון על העבירה, כפי שאתם מעידים עליו⁽⁴⁾?

א-נ

לאחר שמאיימים הדיינים על העדים, והעדים עומדים בדבריהם, מתחילים לבדוק אותם בדרישה וחקירה. שכן "מצוות עשה לדרוש את העדים ולחקרן ולהרבות בשאלתן, ומדקדקין עליהן, ומסיעין אותן מענין לענין בעת השאלה, כדי שישתקו או יחזרו בהן אם יש בעדותן דופי, שנאמר [דברים יג טו]: ודרשת וחקרת ושאלת

1. הרמב"ם [יסודי התורה ז ז] כתב: "נצטוינו לחתוך את הדין על פי שני עדים כשרים ואף על פי שאפשר שהעידו בשקר הואיל וכשרים הם אצילנו מעמידין אותן על כשרותן".

ומה שמצריכים לדרוש ולחקר את העדים אף על פי שיש להם חזקת כשרות, כתב בספר אבני שהם [כלל כב אות ז] בשם הרמב"ן, שאם אנו דנים על אדם פרטי אנחנו אומרים שהוא מן הרוב הכשרים ולא חוששים למיעוט, אבל כשחז"ל תיקנו תקנה בשביל העולם, התחשבו עם המציאות שיש בעולם מיעוט שאינם כשרים. וכמו שכתב התוספות בשבועות [מו ב ד"ה וספרא דאגדתא], שאין אנו מתחשבים עם החזקה שהאנשים בחזקת שאינם גנבים, כאשר אין אנו אומרים על אנשים מסוימים שהם גנבים, אלא שהגנבים גנבום, שהרי יש כמה גנבים בעולם.

2. בחידושי הרי"ם [חו"מ קיט ד] הקשה שהרי "בדיקות" לחוד ו"חקירות" לחוד, כמו שיתבאר בהמשך המשנה, ומדוע המשנה כתבה תחילה לשון "בדיקות" וסיימה בלשון "חקירות", היה לה גם להתחיל "היו חוקרים אותם בשבע

3. כל שנת החמישים היא שנת יובל, ובין יובל ליובל מונים שבע שמיטות "שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים" [ויקרא כה ח], וכל שמיטה — היינו כל שבע שנים, נקראת "שבוע".

4. המנחת חינוך [מצוה תסג] הקשה, כיצד אפשר לחקור את העדים באיזה שמיטה ביובל היה, כי אמנם בבית ראשון — שאז מנו עדיין את היובלות, העדים היו יודעים את מנין השמיטה ביובל, אבל בבית שני שלא היו מונים כלל יובלות והיו דנים דיני נפשות, וכן בדיני קנסות ומלקות שדנו כל זמן שהיו דיינים סמוכים, וגם בזמנינו בדין מרומה שצריך חקירה ודרישה, כיצד ידעו העדים באיזה יובל הם, כדי לדעת באיזה שמיטה ביובל הם נמצאים, ויצטרכו לחשב את היובלות מעת שהחלו למנות. וזה דבר שאינו מסתבר.

2. בחידושי הרי"ם [חו"מ קיט ד] הקשה שהרי "בדיקות" לחוד ו"חקירות" לחוד, כמו שיתבאר בהמשך המשנה, ומדוע המשנה כתבה תחילה לשון "בדיקות" וסיימה בלשון "חקירות", היה לה גם להתחיל "היו חוקרים אותם בשבע

והמקום גורמים חשובים הם בשביל ההזמה. שהרי המזימים צריכים לומר: עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר.

לכן אף על פי שאמרו העדים: בכך וכך בחדש היה המעשה, אף על פי כן שואלים אותם באיזה יום מימות השבוע היה, כי שמא יש עדים היכולים להזימם, והם אינם מעלים בדעתם לחשב את היום בחדש אם היו עדים אלו עמהם באותו היום במקום אחר, וכששואלים את העדים באיזה יום מימות השבוע היה המעשה, והם אומרים ביום פלוני, אז נזכרים עדי ההזמה להזימם⁽⁷⁾.

ב. באיזו שנה של השמיטה (5)?

ג. באיזו חודש של השנה?

ד. בכמה בחדש — בכמה ימים בחדש?

ה. באיזה יום מימות השבוע (6)?

ו. באיזה שעה של היום?

ז. באיזה מקום היה הדבר?

שבע חקירות אלו כוונתן לאפשר את הזמת העדים, שכן הפרטים המדויקים על הזמת

7. בחידושי הר"ן הביא: כתב הר"ז הלוי, שבע חקירות אלו עושים כשבאים לבדוק כל אחד ואחד מן העדים קודם שהחל לדבר, כדי להחמיר עליו את העדות, כדעת רבי שמעון בן אלעזר לקמן.

אבל אם התחיל את עדותו לומר: בשנה זו אירע המעשה, או אשתקד, אינו צריך לחזור ולפרש באיזה שנה בשמיטה, ובאיזה שמיטה ביובל, כי כיון שאמר שנה זו הרי פירש באיזה שנה היה, אף על פי שאינו יודע מנין שנה זו לשמיטה, וכן אם אמר: בחדש זה אירע המעשה, אינו צריך לומר באיזה שנה, ואף על פי שאינו יודע את שם החדש אין עדותו נפסלת בכך. וכן אם אמר אתמול או יום שלפניו היה, ואינו יודע כמה ימים עברו מתחילת החדש אין עדותו נפסלת ואינו צריך לפרש יותר אלא רק באיזה שעה ובאיזה מקום היה.

ולא הוצרכו לפרש כל אלו החקירות אלא כשאומר לפני זמן מרובה, שאף על פי שאמר באותה שבוע ביובל, עדיין אין אנו יודעים באיזה שנה בשמיטה, או באיזה חודש בשנה ובכמה בחדש עד שיפרש.

ופירש, כי באמת לא מבואר בתורה מה הן החקירות, אלא התורה אמרה שצריך עדות שאתה יכול להזימה, שעל ידי זה מתיראים העדים לשקר, וחז"ל הם שקבעו את ד' החקירות שהוזמה תלויה בהם, ובמקום שאי אפשר לחקור את העדים בחלק מהחקירות, די אם חוקרים אותם בחקירות שיוכלו לבוא לידי הזמה, ולא הקפידה תורה יותר מזה, ובזמנינו, אם העד אומר: בשנה זו וזו ליצירה כמו שאנו מונים כאן, בחדש פלוני וכו' שעל ידי זה יכול לבא לידי הזמה, די בכך.

5. שאלה זו לפעמים היא גם "בדיקה", כי אולי עברה בינתיים שנת השמיטה והושמט החוב ואין כאן תביעה כלל. מרגליות הים.

6. כתב היד רמה, אף על פי ששאלו את העד באיזה תאריך בחדש, עדיין היא עדות שאי אתה יכול להזימה, כי שמא העד טועה בעיבורו של חודש שעבר ופוחת יום או מוסיף יום, לכן צריך העד לומר באיזה יום בשבוע היה.

בחקירות של שמיטה, שנה וחודש. אבל חכמים סוברים, שאפילו אמרו העדים: אמש הרג אותו, או: עכשיו הרגו, בודקים את העדים בכל שבע החקירות, כדי לבלבל דעתם ולגלות על ידי כך מתוך דבריהם, אם יש דופי בעדותם.

וכן שואלים את העדים: **מכירין אתם אותי?** כלומר, אם הם עדי רוצח, שואלים אותם, אם הם מכירים את הנרצח, שמא גוי היה (8)?

התרייתם בו? שכן ההלכה היא, שאין אדם חייב מיתת בית דין או מלקות, אלא אם כן התרו בו בשעת העבירה, דהיינו שאמרו לו: אל תעשה עבירה זו(9), שכן אתה מתחייב עליה מיתת בית דין או מלקות, והוא השיב:

היה, מפני שאחד מן העדים יודע שהחדש הקודם היה ל' יום, והשני חושב שחודש קודם היה רק כ"ט יום, ולפיכך יש לשאול את העדים באיזה יום בשבוע, שאם הם מכוונים בו, אנו תולים שאחד מן העדים טעה בעיבורו של חדש קודם, אבל אם העדים אינם מכוונים באיזה יום בשבוע, עדותם בטלה, כי רואים שהם לא טעו רק בעיבורו של חדש קודם.

8. כתב המאירי [ע' קעב] כי אפילו במקום שהרוב ישראל, אין הנים כן מאומד. וברמב"ם וברבינו חננאל פירשו, שאף לגבי הרוצח, או כל נידון אחר, שואלים את העדים אם הם מכירים אותו.

9. בספר קול סופר כתב כי המשנה הדגישה שצריך להתרות בנידון בלשון נוכח, ואם התרו העדים ואמרו: אנחנו מתרים כל מי שיעשה עבירה זו יומת, והוא משיב אף על פי כן ועושה, אין זו התראה, אלא צריכים להגיד לו בנוכח, דע אם תעשה עבירה זו תומת במיתה זו משום

ולכן גם שואלים את העדים באיזה שעה ביום היה המעשה, כי שמא אין עדים היכולים להזימם לכל היום, אבל יכולים להזימם על השעה שמעידים עליו.

רבי יוסי אומר: אין בודקים את העדים אלא בשלש חקירות, ואלו הן:

א. **באיזה יום?**

ב. **באיזה שעה?**

ג. **באיזה מקום?**

שהואיל וגביית העדויות היא לרוב כעבור ימים אחדים בלבד לאחר המעשה, אין צורך

ומוסיף הר"ז הלוי, אם אמר שיודע את התאריך בחודש אבל אינו זוכר את היום בשבוע, אין עדותו נפסלת בכך, אבל אם אמר, יודע אני באיזה יום בשבוע היה אבל איני יודע את התאריך בחדש, עדותו פסולה, כיון שלא בירר את הזמן היטב, שהרי יש ארבע שבתות בחדש אחד, ואין אנו יודעים באיזה שבוע מהחדש היה המעשה. ועדים שהיו עמהם ביום ראשון באחד משבועות החדש לא יוכלו להזימם, רק אם יעידו שכל ימי הראשון של אותו חודש היו עמהם במקום אחר, וכיון שכך, נחשבת העדות, עדות שאי אתה יכול להזימה.

אבל אם העד אומר את התאריך בחודש, אנחנו יכולים לחשב לבד באיזה שבוע ובאיזה יום בשבוע אירע המעשה, ויכולים להזימם בכך.

עד כאן דברי הר"ז הלוי.

ומביא הר"ן כי ה"ר דוד ז"ל חולק וסובר כי אפילו אם אמרו העדים את התאריך בחדש, אנו צריכים לשאול אותם באיזה יום בשבוע היה, שהרי המשנה בהמשך הכשירה בעד אחד אומר בב' בחודש היה ועד אחד אומר בג' בחודש

חילוקי דעות, אם הם בכלל "חקירות", שהרי אין ההזמה תלויה בהן. לפי המאירי השאלות הללו נקראות "דרישות". אבל דינן כחקירות. ואף הרמב"ם [עדות א ד – ה] סובר שהן בכלל חקירות.

אבל רש"י סובר שאין השאלות הללו אלא בכלל ה"בדיקות", כפי שהמשנה תבאר כעת:

שיש סוג שלישי של שאלות, שהן בעניינים צדדיים, כגון מה היה לבוש אותו אחד שמעידים עליו? האם היה אותו יום מעונן או בהיר? וכיוצא באלו, ושאלות אלו נקראות "בדיקות".

כל בית דין המרבה בבדיקות – שמרבה לבדוק את העדים בשאלות שונות, נוסף על החקירות והדרישות, הרי זה **משובה**, שעל ידי כך מתבררת ביותר כשרות עדותם.

יודע אני, ועל מנת כן אני עושה. לפיכך שואלים את העדים אם התרו בנידון⁽¹⁰⁾.

העובד עבודה זרה – אם מעידים הם באחד שעבד עבודה זרה, שואלים אותם: **את מי עבד** – איזה אליל עבד? **ובמה עבד** – באיזו עבודה, בזביחה או בהשתחוויה⁽¹¹⁾?

נתבאר במשנה, שבודקים את העדים בשני סוגי שאלות:

א. ב"חקירות", שהם שאלות בנוגע לזמן והמקום, והן עיקר העדות, שכן הזמת העדים תלויה בהן.

ב. בנוגע לעצם המעשה, כגון אם העידו שחילל את השבת, שואלים אותם: איזו מלאכה עשה, והיאך עשה? או בענין עבודה זרה, שואלים אותם: את מי עבד, ובמה עבד? וכיוצא באלו. ולגבי שאלות אלו ישנן

שעברת על לאו זה, וזהו שנקטו במשנה: "התראתם בו".

10. לפי הרמב"ם [הלכות סנהדרין יב א ג] שתי השאלות הללו: אם מכירים את האדם שמעידים עליו, ואם התרו בו, שואלים את העדים קודם שמאיימים הדיינים עליהם. ובפירוש המשניות [שעם המקור בערבית – ברלין תרס"ד] כתב, כי שאלות אלו אינם מכלל החקירות והדרישות, אלא הם מעיקר העדות.

11. הרמב"ם והמאירי מפרשים, כי השאלות הללו, אף הן בכלל החקירות והדרישות, שהן עיקר העדות. ובחידושי הר"ן הביא את דעת הר"ז הלוי, כי השאלות: מכירים אתם אותו? התריתם בו? הם עיקר העדות. אבל השאלות גבי עובד עבודה זרה: את מי עבד? ובמה עבדו? הם

בכלל ה"בדיקות", ואם אמר אחד מהם איני זוכר את מי עבד ובמה עבד, אבל יודע אני בודאי שעבד עבודה זרה, עדותן קיימת. וכן סובר רש"י, שהואיל ואין ההזמה תלויה בהן, אין השאלות הללו בכלל החקירות.

והקשה בבני שמואל על דברי רש"י כי מדבריו משמע, שכל שאינו מן "החקירות" הרי הוא מן "הבדיקות" שאינו מעיקר העדות. וקשה כיצד כתוב במשנה: אמר אחד איני יודע בבדיקות עדותן קיימת, והרי אם אמר העד שאינו מכיר את ההורג או שאמר שאינו יודע אם התרה בו או לא, ודאי עדותן בטלה.

וביד דוד מיישב, כי אפשר שרש"י סובר כמו הר"ז הלוי שהשאלות הללו הם גוף העדות ואינו שייך לא מהחקירות ולא מהבדיקות, וכן הקשה הראב"ן [סימן עה] ותירץ, שהשאלות הללו אינם

בחקירות ובית בבדיקות, בזמן שמכחישין זה את זה, כגון אם אחד אומר: הנידון היה לבוש בשעת העבירה בגדים שחורים, והשני אומר: כי היה לבוש בגדים לבנים, עדותן בטילה, ואפילו היו שלושה עדים ואחד מכחיש את השניים, כל העדות בטלה בדיני נפשות.

נתבאר שה"חקירות" חמורות מה"בדיקות", שבחקירות אפילו לא היו העדים מכחישים זה את זה, אלא אחד מהם אמר: איני יודע, עדותם בטלה. וכעת המשנה תבאר, שאף בחקירות יש אופנים, שאפילו אם דברי העדים לא היו מכוונים, עדותם קיימת.

עד אחד אומר: בשנים ביום ב' בחדש פלוני, היה המעשה. ואחד אומר בשלשה בחדש, אבל שניהם אומרים שהיה באותו יום בשבוע, כגון אם עד אחד אומר: ביום רביעי בשבת ב' בכסלו היה המעשה, והשני אומר: ביום רביעי בשבת ג' בכסלו היה המעשה.

עדותן קיימת, ששניהם מתכוונים לאותו יום, ואין כאן הכחשה, אלא שזה יודע בעיבורו של חדש, שהאומר ביום ב' בחודש יודע שהחודש שעבר היה מעובר, בן שלושים יום, והיום הראשון של ראש חדש היה יום ל' מחודש שעבר, וזה אינו יודע בעיבורו של חדש, וסבור שהחודש שעבר היה חסר,

מעשה וברק רבן יוחנן בן זכאי⁽¹²⁾ בעוקצי תאנים, שבאו עדים והעידו על אחד שהרג אדם תחת עץ התאנה, ושאל אותם בן זכאי על עוקצי התאנים, דהיינו הקצוות שהתאנים מחוברים בהם אל העץ, אם גסים היו או דקים, אם ארוכים היו או קצרים וכדומה.

מה בין חקירות לבדיקות? מה הבדל יש בדיניהם?

לגבי חקירות, אם עד אחד אומר איני יודע לענות על אחת השאלות — עדותן בטילה, והנידון והעדים נפטרים, שכן בענין זמן ומקום, אם אחד אומר שאינו יודע, הרי זו עדות שאי אתה יכול להזימה, וכל עדות שאין אתה יכול לקיים בה תורת הזמה, אינה עדות⁽¹³⁾.

לגבי בדיקות, אם עד אחד אומר איני יודע, ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין — עדותן קיימת. שלגבי הבדיקות, אפילו כל העדים אמרו שאינם יודעים, הואיל ואין ההזמה תלויה בהן, ואינן עיקר העדות, הרי העדות קיימת.

אמנם יש דבר שבו שווים החקירות והבדיקות.

אחד חקירות ואחד בדיקות — בין

13. ולגבי השאלות בעיקר המעשה, לדעת הרמב"ם והמאירי, אף על פי שאין ההזמה תלויה בהן, מכל מקום עיקר העדות הן, ובהן יתחייב או יפטר, ולפיכך אם אחד אומר: איני יודע, עדותן בטלה.

לא מה"חקירות" ולא מה"בדיקות".
12. רבן יוחנן בן זכאי היה עוד באותה שעה תלמיד היושב לפני רבו הלל הזקן, ולא היו קוראים אותו אלא "בן זכאי" בלבד. עיין בגמרא לקמן מא ב.

היום, **עדותן בטיילה**, שאין דרכו של אדם לטעות בשעתיים, והרי הם מכחישים זה את זה.

רבי יהודה אומר: עדותן קיימת, כי אף בשעתיים עלול אדם לטעות.

אבל אם עד אחד **אומר בחמש** — בשעה חמישית מתחילת היום, **ואחד אומר בשבע** — בשעה שביעית, **עדותן בטיילה** אף לדעת רבי יהודה, לפי **שבחמש** שעות מתחילה היום **חמה** עדיין **במזרח**, שהרי הוא קודם חצות היום, **ובשבע** שעות מתחילת היום, שהוא לאחר חצות היום, **חמה** כבר נמצאת **במערב**, ובשעות אלו אין אדם טועה.

ואחר כך לאחר שמסיימים את בדיקת העד הראשון, **מכניסין את העד השני ובודקין אותו** כדרך שבדקו את העד הראשון, בחקירות ובבדיקות, וכן בודקים את כל העדים בדרישה וחקירה.

אם נמצאו דבריהם מכוונים שאין סתירה ביניהם, מתחילים הדיינים במשא ומתן, והם **פותחין דבריהם בזכות הנידון**, שאומרים לו: אם לא עשית דבר זה שהעידו עליך, אל תירא מדבריהם⁽¹⁵⁾.

אם **אמר אחד מן העדים: יש לי ללמד עליו זכות**, רוצה אני להוכיח, שהנידון זכאי. וכל שכן אם אמר, שיש לו ללמד עליו חובה, **או** שאמר **אחד מן התלמידים היושבים בשורות**

בן עשרים ותשע ימים, ולפי חשבוננו אותו יום שמעידים עליו היה יום ג' בחודש⁽¹⁴⁾.

אבל אם זה **אומר: בשלשה** בחודש, **ואחד אומר בחמשה** בחודש — **עדותן בטיילה**, כי כיון שיש ביניהם הבדל של שני ימים, הרי הם מכחישים זה את זה, שכן בשני ימים אין אדם טועה.

בזמן המשנה היו מונים את שעות היום בשעות זמניות [ולא יחידות זמן קבועות כמקובל בימינו], דהיינו שהיו מחלקים את היום מהבוקר עד הערב, לשנים עשר חלקים, וכל חלק השנים עשר של היום נקרא "שעה זמנית", מכאן שהיו מונים את השעות של היום מהבוקר עד הערב. והחל מהערב התחיל המנין של שעות הלילה. ושוב לפי חלוקת הלילה לשנים עשר חלקים. נמצא אורך השעה של היום תלוי באורך היום [ששונה בקיץ ובחורף]. ואורך השעה של הלילה תלוי באורך הלילה.

אם עד אחד **אומר: בשתי שעות** — בשעה שניה מתחילת היום היה המעשה. **ואחד אומר: בשלש שעות** — בשעה שלישית מתחילת היום היה המעשה.

עדותן קיימת, כי עלול אדם לטעות בשעה אחת, ואין כאן הכחשה.

אבל אם עד אחד **אומר: בשלש** — בשעה שלישית מתחילת היום היה המעשה. **ואחד אומר בחמש** — בשעה חמישית מתחילת

15. כן מבואר בגמרא לעיל [לב ב] וכן מובא במפרשים.

14. התומים [לג יג] חקר, האם שני העדים יכולים לומר ששניהם טעו בעיבור החודש.

מושב הדיינים, ומושיבין אותו ביניהם⁽¹⁸⁾, ולא היה אותו תלמיד יורד משם כל היום כולו, ואפילו אין ממש בדבריו, כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו, שאם יורידוהו היום לעין כל, בושה היא לו.

אם יש ממש בדבריו של התלמיד, שמוצאים בהם ראיה של ממש לזכותו של הנידון — שומעין לו ואינו יורד משם לעולם⁽¹⁹⁾.

ואפילו הוא הנידון אומר יש לי ללמד על עצמי זכות, רוצה אני ללמד עלי סגוריה, שומעין לו.

ובלבד שיש ממש בדבריו, כלומר, בוחנים את דבריו, ואם אמר דברים שיש בהם ממש, מתחשבים עם דעתו⁽²⁰⁾.

לפני הדיינים⁽¹⁶⁾: יש לי ללמד עליו חובה — יש לי להוכיח כי הנידון חייב, משתקין אותו.

ודבר זה נלמד מהפסוק, ששנינו בברייתא [לעיל לד א]: "אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות, מניין שאין שומעין לו? תלמוד לומר [במדבר לה ל]: "ועד אחד לא יענה" — בין לזכות בין לחובה⁽¹⁷⁾. מניין לאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו חובה, מניין שאין שומעין לו? תלמוד לומר [שם]: "אחד לא יענה בנפש למות" — למות הוא שאינו עונה, דהיינו לחובה, אבל לזכות עונה".

לכן אם אמר אחד מן התלמידים: יש לי ללמד עליו זכות — מעלין אותו למקום

16. עיין לעיל דף לו א.

17. רמב"ם עדות ה ח.

18. המאירי [לדף לו א עמוד קסו] כתב, כי שלש שורות של תלמידים ישבו רק לפני סנהדרין קטנה של כ"ג כי לפעמים צריכים להוסיף בדיינים, ואם אחד מאלו התלמידים אמר חידוש ונימוק לזכות מעלים אותו ומושיבים אותו בין חברי הבית דין ונמנה עמהם להכרעה, אבל בישיבות בית הדין הגדול לא הוצרכו לשורות של תלמידים לפניהם שלא היו מוסיפים על שבעים ואחד הדיינים, וכתב הרמב"ם [סנהדרין ט ג] שבבית דין הגדול, רק שומעים את דברי המזכה וחברי בית הדין הגדול דנים אלו כנגד אלו עד שיהיו מהם רוב לזכות או לחובה.

19. לפי המאירי, אינו יורד משם כל זמן שאותו ענין לפניהם, שלא גמרוהו. והוא מצטרף להשלים לרוב המזכים.

20. המאירי [עמוד קעט] כתב, כי הנידון מצטרף

להשלים את רוב המזכים, ואף על פי שבעדים אנו נמנעים מכך, מפני שהם נוגעים בדבר, וכל שכן כלפיו לכאורה היה עלינו להמנע מלצרף דעתו, בכל זאת אין אנו חוששים לכך במשא ומתן, שהרי אנו מתכוונים בטעמו אם יש בו ממש אם לאו, וכולם יודעים שהוא עצמו נוגע בדבר, ולא יבואו להמשך אחר דבריו אלא אם כן יש בידו טעם נכון, מה שאין כן בעד, יש לחשוש שמא לא ירגישו בנגיעת עדותו ויבואו להמשך אחר דבריו.

אבל הרש"ש כתב, כי פשוט שהנידון אינו מן המנין, רק שומעים את דבריו אולי יישרו בעיני הדיינים או מקצתם, וכן מתבאר בירושלמי [ה"ה], וברמב"ן. וכתב להגיה בדברי הרמב"ם [סנהדרין י ח], כי מה שכתב גבי הנדון שעולה למנין, צריך להעבירו לעיל גבי התלמידים. [ולכאורה הרש"ש לא ראה את דברי המאירי שכתב במפורש, כדברי הרמב"ם המופיעים אצלנו].

אבל המלמד זכות — אינו יכול לחזור וללמד חובה בשעת המשא ומתן, [אבל בגמר הדין יכול הוא לחזור וללמד חובה כמבואר לעיל לד א].

אם הדיינים טעו בדבר ושכחו דבר שאמרו אתמול, שני סופרי הדיינים שהיו כותבים את דברי המזכים ודברי המחייבים (22) מזכירין אותם.

אם מצאו לו זכות, אם המחייבים שינו את דעתם לזכותו של הנידון, פטרוהו — הודיעו לו שהוא זכאי.

ואם לאו, אם המחייבים לא שינו את דעתם, עומדים למנין — מונים את הדיעות.

אם יש שנים עשר מזכין ואחד עשר מחייבין, שיש רוב של אחד לזכותו — זכאי, כי אף רוב של אחד מכריע לזכות.

ואם היו שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין, שיש רוב של אחד לחובה, והרי למדנו לעיל [לב א] שאין מכריעין בנפשות לחובה ברוב של אחד.

ואפילו היו אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין, ואחד אומר איני יודע, ואין הכרעה, ואפילו עשרים ושנים דיינים מתוך עשרים ושלושה מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע, הרי אותו אחד שאינו יודע נחשב כאילו אינו יושב בדין. נמצא שאין

וכעת יתבאר כיצד גומרים את הדין בדיני נפשות.

ואם מצאו לו זכות⁽²¹⁾, אם מצאו הדיינים שהנידון זכאי, פטרוהו בו ביום. ואם לאו, אם לא מצאו לו זכות, מעבירין אותו, דוחים את גמר הדין למחר. כמו ששינונו לעיל [לב א]: "דיני נפשות — גומרין בו ביום לזכות, וביום שלאחריו לחובה".

ומזדווגין זוגות זוגות, כיון שהעבירו את הדין למחר, מיד היו הדיינים מתכנסים שניים שניים או יותר, כדי לעיין בדינו, היו ממעטין ממאכל, ולא היו שותין יין כל אותו היום שנשאו ונתנו בדינו. ונשאיין ונותנין כל הלילה, כל אחד לבדו, ולמחרת משכימין ובאין לבית דין, וממשיכים שוב במשא ומתן.

המזכה אומר: אני מזכה, אתמול אמרתי שאני מזכה את הנידון, ומזכה אני במקומי, ועדיין אני עומד בדעתי, [ועל כרחו צריך לומר כן, כיון שאינו יכול לחזור בו לחייב, כמו שיתבאר].

והמחייב אם לא מצא לו זכות במשך הלילה, אומר: אני מחייב, אתמול אמרתי שאני מחייב את הנידון, ומחייב אני במקומי, ועדיין אני עומד בדעתי.

המלמד חובה, מי שהיה אתמול מלמד חובה על הנידון, אם מצא זכות במשך הלילה, יכול היום לחזור בו להיות מלמד זכות.

21. בקול סופר העיר, שהמשנה הדגישה בזה שרק אם מצאו לו זכות פטרוהו, אבל כשלא מצאו לו זכות, ורק שלא היתה התראה כדין, כגון שלא קיבל עליו וכדומה, הגם שלא המיתו

22. כמבואר לעיל לו ב.

המחייבין דברי המזכין, עד שאחד המחייבים ישוכנע ויצטרף למזכים, ויוכרע הדין ברוב של אחד לזכותו של הנידון.

והוא הדין להיפך, אם אחד מן המזכים חוזר בו ועובר לצד המחייבים, שהרי בגמר הדין אף המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה, כמבואר בגמרא לעיל [לד א], מכריעים את הדין לחובת הנידון. [ומה שהמשנה לא נקטה אפשרות זו של הכרעה לחובה, לפי שהתנא מחזר על הזכות].

גמרא

מנא הני מילי? מהיכן אנו לומדים שצריכים לחקור את העדים שבע חקירות?

אמר רב יהודה: דאמר קרא גבי עיר הנידחת [דברים יג, טו]: "א. ודרשת ב. וחקרת ג. ושאלת היטב"⁽²⁶⁾, והנה אמת נכון הדבר

כאן אלא בית דין של עשרים ושנים, והלכה היא שאין דנין דיני נפשות, לא לזכות ולא לחוב, בפחות מעשרים ושלושה דיינים⁽²³⁾.

בכל המקרים הללו, **יוסיפו הדיינים**, עוד דיינים לדון בדין.

ובמה מוסיפין — **שנים שנים**, מוסיפים שני דיינים⁽²⁴⁾, ואם גם אלה נחלקו בדעותיהם ואין הכרעה לא לטובה ברוב של אחד ולא לרעה ברוב של שניים, מוסיפים עוד שניים, **עד שבעים ואחד**⁽²⁵⁾.

ואם בבית דין זה של שבעים ואחד, **שלשים וישישה מזכין ושלשים וחמשה מחייבין**, הרי הוא **זכאי**, שהרי יש רוב של אחד לזכותו.

ואם היו **שלשים וישישה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין**, שאין כאן אלא רוב של אחד לחובה, **דנין אלו כנגד אלו**, מתווכחים הדיינים ביניהם, **עד שיראה אחד מן**

הראשונה כדי למלאות חסרונה והראשון שבשלישית בא ויושב בסוף שורה שנייה, ובוררין להן אחד משאר הקהל ומושיבין אותו בסוף שורה שלישית, וכן אם צרכו לסמוך שני או שלישי על הסדר הזה הם עושים. ע"כ.

25. כשהוסיפו דיינים, ומה גם בהוספה מרובה על העיקר, לכאורה צריכים קבלת עדים מחדש, כי כיצד ידונו האחרונים מבלי שישמעו בעצמם מפי העדים. ואולי משום שהוסיפו דיינים מהתלמידים היושבים בשלשת השורות שלפניהם, אם כן נתקבלה כבר העדות בפניהם, הגם שלא היו דיינים בשעת קבלת העדות. מרגליות הים.

26. "ושאלת היטב" נחשבת חקירה אחת, לפי ש"ושאלת" בלא "היטב" אין משמעותה חקירה. רש"י.

23. השו"ע [חו"מ יג ז] כתב: אם ביררו להם עשרה אנשים שידונו להם, בין בדין בין בפשרה, ושאם לא יסכימו לדעת אחת ילכו אחר הרוב, ונסתלק אחד מהם ואינו אומר דעתו, או שאומר: איני יודע, אפילו הסכימו התשעה כולם לדעת אחת אינו כלום. וכתב בשו"ת אהלי אהרן [ח"א סי' מא] כי הוא הדין כאן, כיון שישבו על דעת כ"ג דיינים, אם נחסר אחר כך אחד מהם, צריך להשלים את המנין.

24. כאשר אחד מן הדיינים אומר איני יודע, מוסיפים שני דיינים, אבל אם מת אחד הדיינים מוסיפים דין אחד, וכן פירש רש"י לעיל [לז א], וכן נקט הרמב"ם [סנהדרין א ח] וז"ל: אם נחלקו הסנהדרין והוצרכו לסמוך אחד להוסיף על מניינן סומכין מן הראשונה גדול שבה והראשון שבשורה שנייה בא ויושב בסוף שורה

שנכתבו בכל המקומות בלשון דומה, מוכח כי **מהרד"י ילפי**, לומדים מאחד לשני, ליתן את האמור גבי האחד אצל השני.

וכיון דילפי מהרד"י שלומדים את המקראות זה מזה, נחשב הדבר **כמאן דכתיב בחדא דמי**, כאילו נכתבו כל המקראות במקום אחד, ומכך לומדים שצריך שבע חקירות.

ומקשינן: כיצד לומדים את המקראות זה מזה, ליתן את האמור גבי כל אחד מהעבירות אצל כולם, והא שלוש העבירות [עיר הנידחת, יחיד העובד עבודה זרה, ועדים זוממים] **לא דמיא להרד"י** — אינן דומות זו לזו, ואין ללמוד וליתן את החקירות האמורות גבי האחד אצל השאר!

(סימן: פל"ט סייף התרא"ה).

עיר הנדחת להנך תרתי לא דמיא — עיר הנידחת אינו דומה לעדים זוממים וליחיד העובד עבודה זרה, אלא הוא חמור מהם בדבר מסוים.

שכן בעיר הנדחת, לא זו בלבד שהם נענשים, אלא גם שורפים את כל רכושם. ואילו **ממונן** של העדים הזוממים ושל העובד עבודה זרה **פלט**, אינו נאסר ואין צריך לאבדו, וכיון שדינם קל יותר, מן הדין שיקלו בנידון לדרוש היטב את העדים המחייבים אותו.

מה שאין כן בעיר הנידחת, כיון שהוא חמור מהם, אין ללמוד מהם להקל על הנידון ולהצריך את העדים הבאים לחייב עיר הנידחת בחקירות נוספות, אלא די אם נחקר אותם בחקירות האמורות גביו⁽²⁷⁾.

נעשתה התועבה הזאת בקרבך", הרי כאן שלש חקירות.

ואומר גבי יחיד העובד עבודה זרה [דברים יז, ד]: "**והוגד לך ושמעת א. ודרשת ב. היטב** והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בישראל", הרי כאן שתי חקירות נוספות, [כי המילה "ודרשת" גם בלא "היטב" משמעותה דרישה מעולה, אם כן "היטב" באה להוסיף חקירה נוספת].

ואומר גבי עדים זוממים [דברים יט, יח]: "**א. ודרשו השופטים ב. היטב**, והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו", הכתוב מזהיר לדרוש היטב את העדים האחרונים המזימים את הראשונים, הרי כאן שתי חקירות נוספות, סך הכל — שבע חקירות.

ב-1 ומקשינן: **אימא** אולי אין כוונת הכתוב שיחקרו את העדים שבע חקירות בדין אחד, אלא **חדא חדא כדכתיבא!** בכל סוג עבירה יחקרו את העדים כמו שנאמר באותה עבירה, גבי עיר הנידחת — יחקרו את העדים שלש חקירות, גבי עבודה זרה — שתי חקירות, וגבי עדים זוממים — שתי חקירות.

דאם כן כי אם כוונת הכתוב שצריך גבי כל אחת מהעבירות לחקור את העדים שבע חקירות, **ליכתבינהו רחמנא בחדא**, היה צריך לכתוב את כל מנין החקירות במקום אחד, ומשם היינו לומדים לכל דיני נפשות.

אלא מכך שהתורה חילקה את מנין החקירות בשלש מקומות, משמע שבדווקא נכתבו כן.

ומשנינן: **כיון דכולהו שכל המקומות, בהדי הרדי כתיבא** הושוו בכתיבתן בדין "דרישה"

27. בהליכות אלי [דף נט ב] כתב בפשיטות שעדי עיר הנדחת שהוזמו חייבים גם מיתה וגם